

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи**

Шинкаренко Наталія Анатоліївна

**СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРИТ В
СУЧАСНИХ УМОВАХ**

спеціальність 231 Соціальна робота

РЕФЕРАТ

випусної кваліфікаційної роботи
за освітньо-професійною програмою
«Магістр»

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи
Матрос Ольга Олександрівна*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Актуальність проблеми дослідження визначається сучасними соціальними процесами, які призводять до появи великої кількості дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків. Причин цього дестабілізуючого суспільства явища кілька. З одного боку, зміна економічної ситуації в Україні викликало падіння життєвого рівня більшості населення. Разом з тим зменшилися і патронатні здатності держави. З іншого боку, кардинальна зміна моральних цінностей і установок викликало хвилю «відмов» по відношенню до дітей.

Проблема дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, має багато аспектів і досить докладно висвітлена в науковій літературі. Проте, на наш погляд, деякі аспекти порушеної теми недостатньо охоплені дослідженнями. Так, наприклад, однією з головних проблем соціального захисту дітей-сиріт є їх підготовка до самостійного життя.

Додатковими факторами дитячої бездоглядності, крім неблагополучної сім'ї, стає порушення прав дітей в області освіти, оздоровлення, отримання професії та житла, а також зростання безробіття, ще більш погіршує матеріальне становище сімей і штовхає батьків до відмови від дітей через неможливість їх змісту. Посилення дитячої бездоглядності веде до зростання безпритульних і бездомних дітей. Хвиля дитячої безпритульності, за деякими даними, перевищила відповідний рівень 20-х і 40-х років ХХ століття. Серйозним фактором бездоглядності дітей в останні роки стало збільшення кількості біженців і переселенців. Їх число становило в окремі роки понад 1 млн. Чоловік, в тому числі майже 300 тис. дітей.

Найважливішим інструментом, покликаним виправити цей стан справ, традиційно є дитячі будинки та спеціалізовані школи-інтернати. Однак ряд досліджень, проведених в різних регіонах України, свідчить про те, що багато випускників дитячих будинків та шкіл-інтернатів недостатньо підготовлені до вибору свого життєвого шляху. Звикнувши до того, що про них постійно дбають, діти-сироти та діти, які залишилися без піклування батьків, після випуску зі шкіл-інтернатів і дитячих будинків, вставши на самостійний шлях,

часто губляться в жорстких життєвих умовах. Вони, як правило, направляються до професійних училищ, де найчастіше випадково обирають професію без урахування своїх нахилів та здібностей. Надалі це призводить до того, що вони або кидають навчання, або, отримавши небажану спеціальність, мають низьку професійну підготовку, в результаті чого не можуть (та й не особливо хочуть) влаштуватися на роботу.

Статистичні дані свідчать, що в останні роки в Україні безперервно збільшується кількість дітей, які залишилися без піклування батьків, наближаючись в 1997 р. до 600 тис., з яких близько 95% соціальні сироти: діти з неблагополучних, девіантних або кримінальних сімей, сімей мігрантів, біженців, осіб, як і не мають певного місця проживання. За результатами дослідження НДІ дитинства Українського дитячого фонду через рік після виходу з дитячого будинку кожен третій вихованець стає безпритульним, кожен п'ятий злочинцем, кожен десятий здійснює самогубство.

Незважаючи на те, що в даний час суспільство і держава все більшою мірою звертає увагу на проблему сирітства, психолого-педагогічне її рішення в плані формування і розвитку життєвого і професійного самовизначення дітей-сиріт ще далеко від досконалості. Можливо, в якійсь мірі цю проблему вдається вирішити за допомогою сімейних дитячих будинків, прийомних сімей, робота з якими набуває в нашій країні все ширші масштаби. Однак реальність така, що традиційні дитячі будинки та школи-інтернати ще довго будуть найбільш поширеною формою навчання і виховання дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків. Можливості вдосконалення їх роботи з професійної орієнтації, що забезпечує усвідомлений самостійний вибір вихованцями професії, життєвого шляху, формування їх соціально-професійної мобільності, ще далеко не вичерпані.

Стан дослідження проблеми. Наукова база з вивчення процесів дезадаптації дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, формувалася вітчизняними та зарубіжними дослідниками, які працювали в цій галузі (Л. Виготським, А. Капською, М. Лукашевич, А. Макаренком, І. Мигович, І. Пешою, Т. Семигіною та ін.).

Вивченням статусних характеристик і особливостей підліткового віку, проблемами становлення особистості підлітка, питаннями впливу соціального оточення на дітей, адаптивності їх у важких ситуаціях займалися такі дослідники, як А. Акусок, Т. Грибоєдова, Т. Кравченко, А. Ковальова, В. Лісовський, В. Луків, Ж. Петрочко, Е. Черняк, В. Шевченко, С. Щеглова та інші.

Під час вивчення цієї проблеми автор також опиралася на концептуальні розробки вчених, що займаються питаннями соціальної роботи, соціальних технологій, соціальної педагогіки: Г. Бевз, Л. Волинець, А. Капська, Н. Комарова, М. Лукашевич, І. Мигович, В. Полтавець, Т. Семігіна, Г. Слосанська та ін.

Питання соціальної реабілітації безпритульних і бездоглядних дітей та підлітків відображені в наукових публікаціях Л. Алексєєвої, В. Жукова, Г. Іващенко, Б. Соколової, Б. Шапіро та інших. У той же час досить слабо висвітлені аспекти проблеми, пов'язані з адаптацією і інкультурації дітей-сиріт після завершення ними перебування у виховному закладі.

Висвітленням питань соціального захисту дітей-сиріт та дітей, які залишилися без батьківського піклування органами державної влади та реалізації прав дитини в Україні займалися такі вітчизняні науковці, як Н. Кривоконь, Л. Лабенська, О. Навроцький, С. Попова, В. Савич, Б. Сташків та ін.

Адаптація дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, до економічних і соціальних умов України є без перебільшення однією з найактуальніших наукових і практичних завдань соціальної роботи. Діти-сироти та діти, які залишилися без піклування батьків, розглядаються як особлива соціальна група, адаптація якої відбувається специфічним чином. На відміну від більшості дітей-однорічків, суб'єктом адаптації для них виступає держава в цілому і її система соціальної допомоги, так як в силу тих чи інших причин батьки цих дітей не можуть успішно виконувати свої батьківські функції. У зв'язку з цим перед державою і суспільством, які повинні домогтися входження індивідуума в єдиний соціальний організм, ставиться важке

завдання. Адже адаптація розуміється нами як підсумок процесу пристосування і як результат зміни соціально-психологічних, морально-психологічних, економічних і демографічних відносин між людьми.

Тому необхідність наукової розробки обраної проблеми, її глибокого й послідовного розв'язання на рівні соціальної теорії та практики зумовили вибір теми магістерської роботи: **«Соціально-правові аспекти адаптації дітей-сиріт в сучасних умовах»**.

Мета дослідження – проаналізувати особливості соціальної адаптації дітей-сиріт в рамках системи соціально-нормативного регулювання та дослідно-експериментально перевірити умови ефективності реалізації окресленої проблематики.

Об'єкт дослідження – виступають діти-сироти та діти, які залишилися без піклування батьків.

Предмет дослідження – соціально-правова система регуляції адаптаційних процесів дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків.

Гіпотеза дослідження – соціально-правові аспекти адаптації дітей-сиріт в сучасних умовах будуть успішними за умови:

- комплексного підходу до організації соціальної роботи державних та громадських установ у системі соціального захисту дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків;
- чіткого алгоритму дій з боку держави, щодо управління системою соціального захисту дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків;
- зосередження уваги виконавчих органів влади на дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків відповідно до їх потреб та соціальної адаптації у суспільство;
- покращення роботи фахівців соціальної сфери органами місцевої влади у системі захисту дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків.

Відповідно до мети та гіпотези визначені наступні **завдання дослідження**:

1. Здійснити характеристику процесам адаптації та дезадаптації як об'єктів теоретичного розгляду.
2. Проаналізувати державну політику щодо соціального захисту законних інтересів дітей-сиріт в Україні.
3. Охарактеризувати особливості адаптації дітей-сиріт до умов дитячого будинку.
4. Провести дослідно-експериментальну роботу з вивчення особливостей соціально-правової адаптації дітей-сиріт в сучасному суспільстві.
5. Окреслити перспективні напрями соціальної роботи з випускниками інтернатних закладів.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, які забезпечили об'єктивність і достовірність дослідження, зокрема:

- теоретичні: аналіз філософської, соціологічної, юридичної, психолого-педагогічної вітчизняної та зарубіжної соціально-педагогічної літератури з теми дослідження для з'ясування стану розробленості проблеми;
- синтез, систематизація, порівняння, узагальнення науково-теоретичного матеріалу для вивчення сутності проблеми та головних аспектів соціально-правової адаптації дітей-сиріт в сучасних умовах;
- логіко-семантичний, методи сходження від абстрактного до конкретного і від конкретного до абстрактного, що дали змогу сформулювати базові поняття, розширити і доповнити понятійно-категорійний апарат дослідження.

Експериментальна база дослідження. Експериментальною базою для проведення дослідження було обрано Службу у справах дітей Уманської районної державної адміністрації.

Теоретична значущість дослідження дає нові теоретичні узагальнення з проблем адаптації і дезадаптації дітей і підлітків і вносить певний внесок у розвиток діяльності працівників соціальної сфери із соціального захисту та соціального виховання дітей-сиріт.

Практична значущість результатів дослідження полягає у виробленні практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності державного соціального захисту дітей-сиріт та дітей, які залишилися без батьківського піклування.

Матеріали дослідження можуть використовуватися в розробці спецкурсів із соціальної роботи для студентів закладів вищої освіти, які готують фахівців соціальної роботи, а також у практичній діяльності працівників служб у справах дітей, центрів соціально-психологічної реабілітації, громадських організацій тощо.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження висвітлювалися у виступах на конференціях і семінарах різного рівня, а саме: *всеукраїнських* – «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи» (15 жовтня 2020, м. Умань); «Просоціальна особистість у гендерному вимірі: теоретико-методологічні та прикладні аспекти» (23 квітня 2020, м. Умань); «Актуальні питання професійного розвитку та становлення майбутнього фахівця в сучасних умовах» (29 жовтня 2019, м. Умань); «Дистанційне навчання у закладі вищої освіти в умовах пандемії: виклики сучасності» (30 березня 2021, м. Умань); *регіональних* – «Соціальна інклюзія дистанційного освітнього простору» (29 січня 2021, м. Умань); «Перспективи ефективної роботи соціальних працівників з молоддю» (3 березня 2021, м. Умань); «Громадські організації людей з інвалідністю крізь призму надання соціальних послуг» (16 квітня 2021, м. Умань); опубліковані у збірнику наукових праць студентів факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 3 одноосібних публікації автора, з них 3 тези доповідей.

Структура роботи. Магістерська робота, складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, 1 додатку на 18 сторінках. Загальний обсяг роботи – 110 сторінок. Основний текст – 84 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми роботи, представлено мету і завдання, визначено об'єкт та предмет, сформульовано методологію дослідження, показано теоретичну і практичну значущість отриманих результатів, апробацію результатів.

У першому розділі «СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ-СИРИТ ЯК КУЛЬТУРНО-АНТРОПОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА» було розглянуто та встановлено, що процеси адаптації тісно пов'язані з соціалізацією і інкультурацією. Соціалізація розуміється в рамках даного дослідження як процес сприйняття особистістю соціальних цінностей навколишнього суспільства. В цьому відношенні соціалізація дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, набуває особливого значення, так як навколишнє їх співтовариство (соціальне оточення) не може розглядатися в якості нормотворча, а наявність позитивних, соціально-цінних культурних зразків в оточенні дитини, з якими він міг би ідентифікуватися, є необхідною умовою його успішної соціалізації. В процесі інкультурації формуються когнітивна, емоційна і поведінкова схожість індивіда з членами даної культури на відміну від членів інших культур, що також висуває особливі вимоги до інститутів інкультурації дітей-сиріт.

Так, у сформованих історичних умовах спостерігається різка диференціація сирітства. З одного боку існує так зване «натуральне сирітство» або «діти-сироти», у яких відсутні обое батьків або єдиний батько (одинок мати); таке сирітство є традиційним для більшості країн. З іншого боку, в Україні набуло широкого розвитку «соціальне сирітство» або «діти, що залишилися без піклування батьків». Частка таких дітей, батьки яких в силу тих чи інших причин не можуть виконувати функцію адаптації і соціалізації по відношенню до власних дітей, постійно зростає. Основними причинами, які призводять до появи соціального сирітства, стали добровільна відмова батьків від своєї дитини, низький матеріальний рівень сімей, асоціальність поведінки, хаотична міграція, безробіття.

З'ясовано, що основним завданням установ, які займаються опікою дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, полягає у створенні умов заміщення сімейних відносин. Дитина в ідеалі не повинна відчувати насильний стан свого перебування в дитячому будинку. Показником якості роботи дитячого будинку (або іншої установи соціального захисту дітей-сиріт) повинен стати рівень адаптованості випускника установи до умов реального життя. В даний час майже третина випускників дитячих будинків вже в перший рік здобули досвід спілкування з органами поліції через свою асоціальну поведінку, так як у дітей недостатньо розвинений механізм протистояння негативним впливам.

У другому розділі «**ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРИТ**» проаналізувавши джерела, нами з'ясовано, що головною метою державної соціальної політики щодо дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, є забезпечення їх соціалізації, соціально-психологічної реабілітації та успішної інтеграції в суспільство. У зв'язку цим слід визнати, що основними напрямками в роботі щодо ліквідації та профілактики соціального сирітства є:

- соціальний захист сім'ї, підвищення батьківської відповідальності та збереження дитини в сім'ї;
- вдосконалення законодавства щодо захисту прав і законних інтересів дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків;
- розвиток сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків;
- розвиток системи освітніх установ для дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків;
- вирішення питань після перебування у закладах інтернатного типу, адаптації дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків.

Так, нами був проведений аналіз досвіду роботи служби у справах дітей Уманської районної державної адміністрації щодо особливостей соціально-правової адаптації дітей-сиріт в сучасному суспільстві, ми дійшли висновку, що для більш ефективної діяльності служби у справах дітей, на нашу думку, робота

повинна мати комплексний підхід до організації соціальної роботи державних та громадських установ у системі соціального захисту дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків; зосереджувати свою увагу на дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків відповідно до їх потреб та соціальної адаптації у суспільство.

Так, визначено, що найбільш плідними в соціально-психологічному плані стали б такі напрямки реформування діяльності інтернатних закладів:

- збільшення закладів для дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків;
- збільшення груп вихованців в установах; організація життєдіяльності в різновікових групах; ліквідація вікової ступінчастості;
- створення в установах умов, максимально наближених до сімейних;
- підготовка вихованців до самостійного життя.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження засвідчили досягнення мети, розв'язання поставлених завдань і стали підставою для таких **висновків**:

1. Проаналізувавши джерела, здійснено характеристику процесам адаптації та дезадаптації як об'єктів теоретичного розгляду. Процеси адаптації тісно пов'язані з соціалізацією. Соціалізація розуміється в рамках даного дослідження як процес сприйняття особистістю соціальних цінностей навколишнього суспільства. В цьому відношенні соціалізація дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, набуває особливого значення, так як навколишнє їх співтовариство (соціальне оточення) не може розглядатися в якості нормо творчості, а наявність позитивних, соціально-цінних культурних зразків в оточенні дитини, з якими вона могла б ідентифікуватися, є необхідною умовою його успішної соціалізації.

З'ясовано, що розрізняють адаптацію в більш вузькому, і в більш широкому сенсі. Соціокультурна адаптація розуміється як пристосування до тих очікувань і вимогам, які існують в суспільстві. При цьому суспільство саме пропонує певні адаптивні стратегії професійного зростання і розвитку, пристосування до групи, створення сім'ї і т.д., засвоюючи як індивід йде по шляху прийняття готових норм і схем поведінки, по шляху конформізму (без будь-якого негативного розуміння цього явища). У більш широкому сенсі адаптація в соціальному житті вимагає також гнучкості та ефективності при зустрічі з новими умовами, вміння надавати умов бажане для себе напрямок, тобто передбачає активне, творче засвоєння соціальних норм, що дозволяє розвивати їх і знаходити їх ситуативно.

Визначено, що виділяють три типи адаптивних процесів: співпраця, суперництво і конфлікт (така форма суперництва, при якій кожна зі сторін прагне зробити діяльність іншої особи або групи неможливою). Однією з ознак соціально-психічної дезадаптації особистості є переживання нею тривалих зовнішніх і внутрішніх конфліктів без знаходження психічних механізмів і форм поведінки, необхідних для їх вирішення. Ступінь дезадаптованості може бути різною: від тимчасової, ситуаційної, до загальної і хронічної. В

останньому випадку відбувається не вирішення проблемної ситуації, але посилення труднощів і тих неприємних переживань, які вони викликають. Процес виховання сиріт повинен бути спрямований на всебічний розвиток всіх форм співпраці, зокрема, повсякденно-побутових, навчальних, пов'язаних з організацією дозвілля тощо.

2. На основі аналізу джерел проаналізовано державну політику щодо соціального захисту законних інтересів дітей-сиріт в Україні. Визначено, що однією з пріоритетних завдань нашої держави є реалізація державної політики в галузі охорони прав дітей, забезпечення максимальних можливостей їх розвитку, виховання і плідної соціалізації. Так, основний зміст соціальної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, які залишились без піклування батьків, полягає в захисті їх прав, контролі за умовами їх утримання, соціальної реабілітації та адаптації, допомоги в працевлаштуванні та забезпеченні житлом.

Встановлено, що захист прав дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, покладається на органи опіки та піклування, якими є органи місцевого самоврядування. В ході дослідження було з'ясовано, що багато проблем адаптації дітей-сиріт успішно вирішуються в рамках такої форми роботи з дітьми, позбавленими піклування батьків, як прийомна сім'я. З практики діяльності відомо, що діти швидше і комфортніше адаптуються саме в рамках цієї форми діяльності. Діти досить швидко звикають до умов прийомної сім'ї. Вони не відчують емоційний дискомфорт як за попередніх соціальних умов, швидко налагоджують контакт з іншими дітьми-вихованцями.

3. Охарактеризовано особливості адаптації дітей-сиріт до умов дитячого будинку. З'ясовано, що діти в дитячому будинку, школі-інтернаті відчують несприятливі соціальні впливи, що дозволяє виділити їх в групу високого соціального ризику. Вони в три рази частіше хворіють, у них погіршується здоров'я під час перебування в інтернаті; вихованців відрізняє низький рівень санітарно-гігієнічної культури, оволодіння шкідливими звичками, що виражаються в курінні, зловживанні алкоголем, токсично-наркотичними речовинами; тривале перебування в інтернатній установі ускладнює самовизначення дітей, так як створює відчуття неповноцінності,

життєвої невлаштованості, невпевненості в завтрашньому дні. У зв'язку з цим завдання установ, які займаються опікою дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, полягає у створенні умов заміщення сімейних відносин. Дитина в ідеалі не повинен відчувати насильний стан свого перебування в дитячому будинку. Показником якості роботи дитячого будинку (або іншої установи соціального захисту дітей-сиріт) повинен стати рівень адаптованості випускника установи до умов реального життя.

4. Проведено дослідно-експериментальну роботу з вивчення особливостей соціально-правової адаптації дітей-сиріт в сучасному суспільстві на прикладі діяльності Служби у справах дітей Уманської районної державної адміністрації. Встановлено, що основним завданням державної соціальної політики щодо дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, є забезпечення їх соціалізації, соціально-психологічної реабілітації та успішної інтеграції в суспільство. Найважливішими напрямками в роботі з профілактики та ліквідації соціального сирітства слід визнати: вдосконалення системи правового регулювання захисту інтересів цієї категорії дітей, розвиток системи сімейних форм влаштування дітей-сиріт, вирішення питань після інтернатної адаптації вихованців.

Вся відповідальність за реалізацію функцій державного опікування дітьми лягає на органи місцевого самоврядування. У зв'язку з цим перспективним напрямком адміністративно-правової діяльності на районному рівні є реалізація державних законів, забезпечення тісного взаємозв'язку різних відомств, покликаних захищати дітей-сиріт.

Аналізуючи досвід роботи служби у справах дітей Уманської районної державної адміністрації щодо особливостей соціально-правової адаптації дітей-сиріт в сучасному суспільстві, ми дійшли висновку, що для більш ефективної діяльності служби у справах дітей, на нашу думку, робота повинна мати комплексний підхід до організації соціальної роботи державних та громадських установ у системі соціального захисту дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків; зосереджувати свою увагу на дітей-сиріт та дітей, які

залишилися без піклування батьків відповідно до їх потреб та соціальної адаптації у суспільство.

А також, необхідно здійснити переорієнтацію діяльності служби з подолання наслідків сирітства на його профілактику. Тобто потрібно зосередити увагу всіх державних соціальних та громадських інституцій на всіх сім'ях та дітях – превентивний напрям соціальної роботи в громаді (а саме: озброєння членів сім'ї необхідними знаннями, уміннями та навичками щодо подолання соціального сирітства як негативного явища у суспільстві), який спрямований на те, щоб сім'ї краще дбали і піклувалися про своїх дітей.

5. У ході дослідження окреслено перспективні напрями соціальної роботи з випускниками інтернатних закладів. Встановлено, що для поліпшення роботи з адаптації дітей-сиріт слід виконати наступні кроки з реформування діяльності інтернатних закладів: необхідно розукрупнити всі установи для таких дітей, зменшити чисельність груп вихованців, створити в установах умови, максимально наближені до сімейних, активно готувати вихованців до самостійного життя. Необхідно визнати, що робота по адаптації дітей-випускників не повинна закінчуватися за межами інтернату. Турбота про них повинна носити досить тривалий і перманентний характер.

Визначено, що зусилля з адекватної соціалізації випускників інтернатних закладів має відбуватися у двох напрямках: 1) пошук адміністративних форм моніторингу влаштування таких дітей, розробка системи законодавчих пропозицій щодо їх супроводу і 2) пошук альтернативних недержавних форм роботи з дітьми-сиротами.